

[ARTYKUŁ RECENZOWANY]

Cywilnoprawna ochrona dobrego imienia organizacji pozarządowej jako dobra osobistego

Civil law protection of the good name of a non-governmental organization as a personal good

DOI: [10.26368/17332265-59/60-3/4-2022-7](https://doi.org/10.26368/17332265-59/60-3/4-2022-7)

ADRIAN MALICKI

Katedra Prawa Cywilnego, Handlowego i Ubezpieczeniowego
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Adama Mickiewicza
adrian.malicki@amu.edu.pl

SŁOWA KLUCZOWE

dobre imię organizacji
pozarządowej,
wolność wypowiedzi,
dobra osobiste

KEYWORDS

good name of
a non-governmental
organization,
freedom of speech,
personal goods

ABSTRAKT

Realizując swoje działania, organizacje pozarządowe narażone są na krytykę ze strony osób trzecich. Czasami krytyka ta bywa nieuzasadniona i powoduje spadek zaufania do organizacji pozarządowej, co może istotnie wpłynąć na zdolność organizacji do prawidłowego funkcjonowania, szczególnie do realizacji zadań, do których została powołana. Co do zasady, krytyka działalności danego podmiotu jest dopuszczalna w ramach wolności słowa. Wolność ta nie ma jednak charakteru absolutnego i podlega ograniczeniom. Niedopuszczalne jest na przykład stawianie nieprawdziwych zarzutów czy wykraczanie poza ramy konstruktywnej krytyki. Celem niniejszej publikacji jest ustalenie podstaw i sposobów ochrony dobrego imienia organizacji pozarządowej w ramach cywilnoprawnej ochrony dóbr osobistych.

ABSTRACT

In carrying out their activities, non-governmental organizations are exposed to criticism from third parties. Sometimes this criticism is unjustified and causes a loss of confidence in the non-governmental organization that may significantly affect its ability to function properly, especially to accomplish the tasks for which the organization was established. As a rule, criticism of the activities of a given entity is admissible within the scope of freedom of speech. However, this freedom is not absolute and is subject to limitations. For example, it is unacceptable to make false allegations or exceed the scope of constructive criticism. The purpose of this publication is to determine the basis and methods of protecting the good name of a non-governmental organization as part of the civil law protection of personal goods.

Działalność organizacji pozarządowych wiąże się z podejmowaniem różnych aktywności w sferze publicznej. Truizmem będzie stwierdzenie, że prowadzenie działalności publicznej wiąże się z poddawaniem tej działalności ocenie przez różne osoby, które miały okazję zaobserwować rezultaty działań danej organizacji. Nie powinno budzić kontrowersji również stwierdzenie, że częstokroć efektywność danej organizacji pozarządowej zależy od jej postrzegania przez

otoczenie. Istotnym zatem aspektem funkcjonowania danej organizacji jest jej reputacja (dobre imię), która kształtowana jest w głównej mierze przez społeczeństwo, a ściślej – osoby będące obserwatorami działalności prowadzonej przez określoną organizację. Ocena działalności danej organizacji może być pozytywna albo negatywna, niekiedy jednak publiczne formułowanie negatywnych ocen pod adresem organizacji pozarządowej może przekraczać ramy dozwolonej krytyki, niekorzystnie wpływając na reputację takiej organizacji. System prawny nie zabrania werbalizowania krytycznych uwag względem innych podmiotów, nie oznacza to jednak możliwości niczym nieskrępowanej swobody wyrażania (zwłaszcza publicznie) swoich ocen. Przykładowo ustawodawca w art. 23 Kodeksu cywilnego wprost wskazuje, że cześć osoby fizycznej (rozumiana jako godność osobista i dobre imię) pozostaje pod ochroną prawa cywilnego. Oznacza to, że dobre imię każdego człowieka podlega ochronie cywilnoprawnej i jeśli działania innego podmiotu godzą w dobre imię danej osoby, może ona skorzystać ze środków ochrony przewidzianych w prawie cywilnym. Wskazanie w art. 23 Kodeksu cywilnego osób fizycznych jako podmiotów ochrony cywilnoprawnej nie oznacza jednak, że pozostałym podmiotom prawa nie przysługuje ochrona ich dobrego imienia (reputacji).

Celem niniejszej publikacji jest ustalenie, na jakiej podstawie i w jakim zakresie organizacji pozarządowej przysługuje ochrona dobrego imienia w ramach cywilnoprawnej instytucji dóbr osobistych na zasadach ogólnych (poza zakresem prowadzonej analizy pozostają szczegółowe unormowania zawarte w prawie prasowym). Przeprowadzone rozważania będą obejmować między innymi następujące zagadnienia: przysługiwanie podmiotom innym niż osoby fizyczne dóbr osobistych, treść i przesłanki ochrony dobra osobistego w postaci dobrego imienia organizacji pozarządowej, środki ochrony przysługujące w związku z naruszeniem dobra osobistego. Tak zarysowany zakres rozważań oraz praktyczny wymiar zagadnienia uzasadnia szerokie odwoływanie się do dorobku orzecznictwa.

Organizacja pozarządowa jako podmiot prawa

Podmiotami prawa niewątpliwie są ludzie (osoby fizyczne), lecz cywilistyka już od dawna zakresu pojęcia „podmiot prawa” nie ogranicza do osób fizycznych. Podmiotem prawa jest bowiem wszystko to, co prawo, a zatem pewien szczególny zbiór reguł kulturowych ujętych w systemie prawnym, uważa za podmiot tego rodzaju (Kelsen 1945, s. 93-96) – zatem nie tylko ludzie, ale także pewne byty abstrakcyjne, o ile dany system prawny kwalifikuje je jako podmioty prawa.

Z pojęciem „podmiot prawa” ściśle wiąże się pojęcie „podmiotowość prawna”. Podmiotem prawa jest bowiem taki byt, któremu przysługuje

podmiotowość prawna. Podmiotowość prawna przyznawana jest przez prawo cywilne i polega na możliwości występowania przez określony byt w roli podmiotu stosunku cywilnoprawnego. Słusznie się wskazuje, że dla uznania podmiotowości prawnej danego tworu wystarczające jest przyznanie mu zdolności prawnej, a więc możliwości bycia podmiotem praw i obowiązków (Klein 1969, s. 169; Grzybowski 1985, s. 284; Pazdan 2012, s. 1021-1025; Radwański, Olejniczak 2019, s. 143).

Polskie prawo cywilne wyróżnia trzy kategorie podmiotów prawa: osoby fizyczne, jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 33¹ Kodeksu cywilnego) oraz osoby prawne. Wszystkie te podmioty są wyposażone w zdolność prawną, a zatem przysługiwać im mogą prawa i obowiązki. Z uwagi na przyjęcie w polskim systemie prawnym tak zwanej metody normatywnej uregulowania problematyki osób prawnych, osobami prawnymi są tylko te jednostki organizacyjne, które ustawodawca wprost wyposaża w osobowość prawną (na przykład fundacje, spółki kapitałowe). Jednostki organizacyjne, którym ustawodawca przyznaje zdolność prawną bez równoczesnego wyposażenia ich w osobowość prawną, nie mogą być uznane za osoby prawne, lecz podlegają unormowaniu zawartemu w art. 33¹ Kodeksu cywilnego - stosuje się do nich odpowiednio przepisy o osobach prawnych.

Podmioty trzeciego sektora mogą prowadzić swoją działalność w ramach różnych form organizacyjno-prawnych, na przykład stowarzyszeń, fundacji, a nawet spółek prawa handlowego (III CZP 122/05; II GSK 2457/11). Zgodnie bowiem z definicją organizacji pozarządowej zawartą w art. 3 Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie organizacjami pozarządowymi są osoby prawne lub jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia spełniające warunki przewidziane w art. 3 ust. 2 pkt 1) i 2) tej ustawy. Z powyższego wynika, że *ex definitione* organizacja pozarządowa jest podmiotem prawa - osobą prawną albo jednostką organizacyjną, o której mowa w art. 33¹ Kodeksu cywilnego.

Przysługiwanie dóbr osobistych podmiotom innym niż osoby fizyczne

Prawodawca nie definiuje pojęcia dóbr osobistych, porzeczając jedynie na ich przykładowym (niewyczerpującym) wyliczeniu w art. 23 Kodeksu cywilnego. Ustawodawca w przywołanym przepisie wymienia między innymi zdrowie, wolność, cześć, swobodę sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnicę korespondencji. Za Piotrem Machnikowskim należy przyjąć, że dobrami osobistymi są „powszechnie uznane w społeczeństwie wartości niemajątkowe związane ściśle z osobą człowieka i będące przejawem

godności osoby ludzkiej, obejmujące przede wszystkim integralność fizyczną i psychiczną oraz indywidualność człowieka” (Machnikowski 2019, s. 57).

Jak łatwo dostrzec, problematyka dóbr osobistych odnoszona jest w głównej mierze do osób fizycznych. Nie oznacza to jednak, że pozostałym kategoriom podmiotów stosunku cywilnoprawnego dobra osobiste nie przysługują. Zgodnie z art. 43 Kodeksu cywilnego przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych. Prawodawca wyraźnie zatem nakazał stosowanie przepisów o ochronie dóbr osobistych do osób prawnych. Nakaz odpowiedniego stosowania określonych przepisów oznacza, że niektóre przepisy znajdują zastosowanie wprost, inne będą wymagały pewnych modyfikacji, a jeszcze inne nie znajdują zastosowania w ogóle (Nowacki 1964, s. 373-375; Nowacki 1966, s. 137 i n.; Grzybowski 1985, s. 113-114; Radwański, Zieliński 2012, s. 423; Radwański, Olejniczak 2019, s. 44, 75). Co prawda art. 43 Kodeksu cywilnego nie wspomina o innych niż osoby prawne jednostkach organizacyjnych, jednakże prawodawca do jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, nakazuje stosować odpowiednio przepisy o osobach prawnych. Konsekwentnie przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych znajdują pośrednio odpowiednie zastosowanie również i do takich podmiotów. Mamy tu do czynienia z kaskadowym odesłaniem - przepisy o osobach prawnych nakazują odpowiednie stosowanie przepisów o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych do osób prawnych, a przepisy o jednostkach organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, które mają przyznaną zdolność prawną, nakazują stosowanie unormowań dotyczących osób prawnych również do innych jednostek organizacyjnych wyposażonych w podmiotowość prawną (zob. art. 33¹ Kodeksu cywilnego). W doktrynie postuluje się jednak odstąpienie od takiego kaskadowego odesłania, ponieważ wiążą się z nim różne trudności interpretacyjne (Kubiak-Cyrul 2015, s. 70-72).

W ślad za przyjętym w judykaturze poglądem należy uznać, że dobra osobiste osób prawnych to wartości niemajątkowe związane z wyodrębnieniem osoby prawnej i jej działaniem w zakresie swoich zadań, umożliwiające prawidłowe funkcjonowanie osoby prawnej w zakresie jej zadań (II CR 295/86; I CSK 450/16; V CSK 81/17; IV CSK 297/18; zob. także: Opalska 2012, s. 39-40). Definicję tę można - w zasadzie bez modyfikacji - odnosić do innych niż osoby prawne jednostek organizacyjnych, którym przyznano zdolność prawną (Szczepaniak 2018, s. 285; Gniewek 2019, s. 90).

Nie budzi zatem większych kontrowersji stwierdzenie, że dobra osobiste przysługują nie tylko osobom fizycznym, ale także innym kategoriom podmiotów stosunku cywilnoprawnego, co realizuje konstytucyjną zasadę równości podmiotów wobec prawa (Marcisz 2011, s. 706-709).

Dobre imię jako dobro osobiste jednostki organizacyjnej

Ustalono już, że dobra osobiste (a zatem i środki ich ochrony) przysługują nie tylko osobom fizycznym, ale także osobom prawnym i jednostkom organizacyjnym, które nie mają osobowości prawnej, lecz ustawa przyznaje im zdolność prawną. Skoro zatem organizacje pozarządowe - zgodnie z definicją - należą do jednej z powyższych kategorii podmiotów, to również im przysługują dobra osobiste. Wspomniano ponadto, że prawodawca nie określił zamkniętego katalogu dóbr osobistych, a jedynie przykładowo wyliczył - w art. 23 Kodeksu cywilnego - rodzaje dóbr osobistych przysługujących osobom fizycznym. Ustalenie katalogu dóbr osobistych innych niż osoby fizyczne podmiotów wymaga uwzględnienia podstawowej różnicy między tymi kategoriami podmiotów. Osoby fizyczne (ludzie) są ze swojej natury wyposażone w godność wynikającą z ich człowieczeństwa, a także są zdolne do odczuwania (na przykład uczuć czy emocji), z kolei jednostki organizacyjne jako twory konwencjonalne (abstrakcyjne) takich cech nie mają. Wykluczone jest zatem przypisywanie tym drugim dóbr osobistych integralnie związanych z człowieczeństwem, takich jak życie, zdrowie czy wolność sumienia (I CKN 100/01).

W literaturze i orzecznictwie wskazuje się, że wśród dóbr osobistych przysługujących jednostkom organizacyjnym wymienia się dobre imię (dobra słowa, reputacja, autorytet), nazwę (firmę), tajemnicę korespondencji, nieetykalność pomieszczeń oraz niekiedy prawo do prywatności (Sobolewski 2017, s. 281; Szczepaniak 2018, s. 355-358; Gniewek 2019, s. 90; zob. także: IV CSK 297/18).

Dobre imię osoby prawnej (nazywane również renomą, reputacją, dobrą sławą) jest odpowiednikiem czci osoby fizycznej. Zakres obu tych dóbr osobistych nie jest jednak taki sam, ponieważ w cywilistyce cześć ujmuje się w dwóch aspektach - czci wewnętrznej (godność osobista) oraz czci zewnętrznej (dobre imię). Z istoty osoby prawnej wynika, że ochrona godności osobistej nie przysługuje osobie prawnej (z uwagi na brak zdolności do przeżywania uczuć czy emocji), w pełnym zakresie podlega zaś ochronie jej dobre imię, które można pojmować jako postrzeganie osoby prawnej przez osoby trzecie. Elementy składające się na dobre imię osoby prawnej zależą od rodzaju działalności prowadzonej przez osobę prawną, na przykład gospodarczej, wychowawczej lub charytatywnej (I CSK 169/06; I ACA 930/08; V ACA 196/19; V ACA 29/20).

W literaturze wskazuje się także, że dobre imię (renoma) jednostki organizacyjnej to całokształt korzystnych wyobrażeń związanych z tym podmiotem, które ucieleśnione są w określonym, indywidualizującym oznaczeniu podmiotowym (nazwa) lub przedmiotowym (logo, herb) tej jednostki (Opalska 2012, s. 40-43; Doliwa 2020, s. 67).

Trafnie wskazuje się w judykaturze, że dobre imię osoby prawnej jest łączone z opinią, jaką mają o niej inne osoby ze względu na zakres jej działalności. Przy czym ustalając opinię od danej organizacji, należy badać nie tylko renomę wynikającą z jej dotychczasowej działalności, ale także zakładaną (domniemaną) renomę osoby prawnej od chwili jej powstania (III CK 622/04). Oznacza to, że ochronie podlega nie tylko reputacja danej organizacji związana z jej dotychczasową działalnością, lecz również pewna hipotetyczna renowa, która jest niezbędna, aby dana organizacja mogła efektywnie osiągać cele, dla których została powołana.

Naruszenie dobrego imienia organizacji pozarządowej

Jak wyżej ustalono, jednostkom organizacyjnym przysługuje dobro osobiste w postaci dobrego imienia. Konsekwentnie podlega ono ochronie przewidzianej przepisami prawa cywilnego. Przyjmuje się powszechnie, że przesłankami ochrony dobra osobistego są: *primo*, istnienie danego dobra osobistego, *secundo*, zagrożenie naruszeniem albo naruszenie dobra osobistego, *tertio*, bezprawność działania zagrażającego albo naruszającego dobro osobiste. Pamiętać przy tym należy, że z art. 24 Kodeksu cywilnego wynika domniemanie, że naruszenie dobra osobistego było bezprawne (I CSK 294/18).

W wypadku dobra osobistego w postaci dobrego imienia nie można tracić z pola widzenia, że ustalenie bezprawności jego naruszenia (bądź zagrożenia naruszeniem) wymaga uwzględnienia przysługującej innym podmiotom wolności wypowiedzi (78873/13; II CSK 555/20; I ACA 891/13). Wolność wypowiedzi nie jest jednak nieograniczona. Przede wszystkim przekazywane - w ramach swobody wypowiedzi - informacje muszą być prawdziwe, ponadto gdy ich upublicznienie wkracza w sferę chronionych prawem dóbr innej osoby, wówczas działanie to powinno być podyktowane społecznie uzasadnionym interesem (I ACA 677/11). Trafnie wskazuje się w judykaturze, że okoliczności danej sprawy przesądzają o tym, która z wartości powinna w rozpoznawanym przypadku uzyskać ochronę (V ACA 256/17). Ponadto istotne jest odróżnienie wypowiedzi o charakterze opisowym (sprawozdawczym) od wypowiedzi oceniających (wartościującym). W wypadku tych drugich konieczne jest, aby mieściły się one w granicach rzeczowej i konstruktywnej krytyki (Szpunar 1979, s. 34; Opalska 2012, s. 41; zob. także: 78873/13).

W konsekwencji rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji, zarzutów kierowanych względem określonej organizacji (na przykład co do prowadzenia kreatywnej księgowości bądź działalności korupcyjnej) będą stanowić naruszenie jej dobra osobistego w postaci dobrego imienia (III CK 622/04; I CSK 294/18). Z kolei zarzuty postawione osobie prawnej pozbawione są cechy bezprawności, jeśli są prawdziwe (I ACA 204/11; I ACA 401/21).

Trafnie podnosi się w orzecznictwie, że przekroczenie granic wolności wypowiedzi może nastąpić nie tylko przez niestosowną formę czy stawianie zarzutów nieprawdziwych i nierzetelnych, ale także przez celowe sformułowanie treści wypowiedzi w taki sposób, że nie jest możliwe postawienie granicy między elementami faktycznymi i ocennymi oraz działanie wyłącznie w zamiarze deprecjacji w oczach opinii publicznej osoby, do której odnoszą się komentowane fakty, i ukierunkowanie wypowiedzi na podważanie jej dobrego imienia (I CSK 294/18).

Wskazuje się również, że sam fakt, że niektóre informacje zawarte w wypowiedzi są nieprawdziwe, a zamieszczone w niej oceny lub sugestie - nierzetelne, nie jest równoznaczne z naruszeniem dobra osobistego. Decydujące znaczenie ma to, czy wypowiedź prasowa przypisywała podmiotowi niewłaściwe działanie, mogące spowodować utratę zaufania do niego potrzebnego do prawidłowego jego funkcjonowania w zakresie tych zadań (IV CSK 370/18).

Konsekwentnie należy przyjąć, że dobre imię osoby prawnej naruszają wypowiedzi, które obiektywnie oceniając, przypisują osobie prawnej niewłaściwe postępowanie mogące spowodować utratę do niej zaufania potrzebnego do prawidłowego jej funkcjonowania w zakresie swoich zadań (III CK 622/04). Konieczne jest przy tym ustalenie, czy dana wypowiedź jest prawdziwa i rzetelna oraz czy jej sformułowanie było uzasadnione interesem społecznym. Na aprobatę nie zasługują bowiem te wypowiedzi, których celem była jedynie szykana danej organizacji. Ponadto, z uwagi na charakter dobra osobistego w postaci dobrego imienia, konieczne jest, aby dana wypowiedź została uzewnętrzniona w taki sposób, by rzeczywiście mogła wpływać na kształtowanie renomy danej organizacji. Nie jest również wykluczone naruszenie dobra osobistego jednostki organizacyjnej przez osobę fizyczną, która ją współtworzy (V CK 314/05).

Analizując problematykę naruszenia dobrego imienia jednostki organizacyjnej, nie sposób przeoczyć, że naruszenie dobrego imienia organizacji pozarządowej może nie sprowadzać się wyłącznie do prostego stanu faktycznego, gdy określona wypowiedź dotyczy *stricte* działalności jednostki organizacyjnej, lecz na przykład jej organów bądź pracowników. Wynika to z konwencjonalnego charakteru jednostek organizacyjnych jako podmiotów prawa. Nie są one zdolne do samodzielnego podejmowania jakichkolwiek działań. Warto zwrócić tu uwagę na treść art. 38 Kodeksu cywilnego, zgodnie z którym osoby prawne działają przez swoje organy (w których skład wchodzi osoby fizyczne). Unormowanie to znajduje odpowiednie zastosowanie do innych niż osoby prawne jednostek organizacyjnych, którym przyznano zdolność prawną. W konsekwencji rozważenia wymaga to, jak

należy kwalifikować wypowiedzi kierowane pod adresem osób reprezentujących daną organizację na zewnątrz.

Kierowanie krytyki pod adresem organów osoby prawnej, przez które działa, bądź piastunów tych organów, może zostać zakwalifikowane jako zarzuty pod adresem samej osoby prawnej. Tym samym wypowiedzi takie mogą godzić w dobre imię danej organizacji. Konieczne jest jednak wykazanie, że krytykowane działania piastunów organów osoby prawnej pozostają w związku z wykonywaniem przez te osoby przypisanych im kompetencji organu tej osoby prawnej, względnie były wykonywane w interesie tej osoby prawnej, a nie w prywatnym interesie osoby fizycznej pełniącej funkcję organu osoby prawnej (IV CSK 131/17). W takiej sytuacji nie można wykluczyć, że dana wypowiedź równocześnie naruszy dobre imię osoby prawnej (organizacji) oraz osoby fizycznej (piastuna), którego działań dotyczą zarzuty (I ACA 124/21). Kwalifikacja powinna być tu dokonywana na podstawie konkretnych okoliczności i uwzględniać między innymi charakter wypowiedzi, indywidualizację osoby fizycznej (na przykład wymienienie z nazwiska) oraz sposób zaprezentowania informacji (czy krytyka koncentruje się na osobie będącej piastunem organu, czy jej działania przypisywane są organizacji, którą reprezentuje).

Nie tylko krytyka skierowana wobec piastunów organu osoby prawnej może być uznana za naruszenie dobra osobistego samej jednostki organizacyjnej. W judykaturze bowiem dość powszechnie przyjmuje się, że również kierowanie negatywnych ocen pod adresem pracowników danej osoby prawnej może stanowić naruszenie dobra osobistego samej jednostki organizacyjnej, ponieważ oceny te sugerują takie jej funkcjonowanie, które podważa zaufanie do niej, niezbędne do prawidłowego wykonywania przez nią zadań (II CKN 740/00; V CSK 486/15; I ACA 1874/14; I ACA 835/16; I ACA 17/18).

Warto w tym miejscu wspomnieć, że w orzecznictwie rozpatrywana była również sytuacja odwrotna - gdy to piastun organu osoby prawnej narusza cudze dobra osobiste. W sytuacji takiej przyjmuje się, że sam fakt, że osoba reprezentująca przedsiębiorstwo lub inną jednostkę organizacyjną, naruszając cudze dobro osobiste, działa za osobę prawą, nie zwalnia tej osoby (fizycznej) od odpowiedzialności wobec pokrzywdzonego przewidzianej w art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego. W takim wypadku stroną pozwaną w procesie o ochronę dobra osobistego może być zarówno wymieniona osoba, jak i jednostka, którą reprezentowała. Odpowiedzialność osoby fizycznej działającej w charakterze organu osoby prawnej z tytułu naruszenia dobra osobistego uzasadniona jest wówczas, gdy zebrane dowody wskazują, że zachowanie tej osoby było podjęte nie tylko w imieniu reprezentowanej osoby prawnej (jednostki organizacyjnej), ale także w imieniu własnym

osoby fizycznej wchodzącej w skład organu osoby prawnej (jednostki organizacyjnej) (I ACa 948/16; V ACa 434/19).

Na kanwie wyżej zarysowanego problemu rozważenia wymaga jeszcze jedna kwestia, związana z niekiedy złożoną strukturą wewnętrzną organizacji pozarządowych (czy - szerzej - jednostek organizacyjnych). Nietrudno wyobrazić sobie sytuację, w której do naruszenia dóbr osobistych dochodzi niejako wewnątrz danej organizacji, a mianowicie gdy piastuni poszczególnych organów danej jednostki organizacyjnej - działając jako organ takiej jednostki - kierują krytyczne wypowiedzi pod adresem piastunów innych organów (na przykład członkowie komisji rewizyjnej zarzucają członkom zarządu kreatywną księgowość). W sytuacji takiej aktualne pozostają wyżej poczynione uwagi, z tym zastrzeżeniem, że trudno byłoby zaakceptować pogląd dopuszczający równoczesne występowanie po stronie sprawcy naruszenia i poszkodowanego jednostki organizacyjnej. Należy zatem ustalić, w jakiej mierze dana wypowiedź wyrażona została w imieniu własnym osoby fizycznej wchodzącej w skład organu osoby prawnej oraz czy adresowana była bezpośrednio do osoby piastującej funkcję organu i jak dalece była związana z działalnością danej organizacji, a w jakiej mierze z prywatną działalnością piastuna jej organu. W takich sytuacjach najczęściej - choć nie zawsze - będziemy mieli do czynienia z naruszeniem dóbr osobistych nie danej organizacji (ani przez daną organizację), lecz osób fizycznych i przez osoby fizyczne piastujące jej organy. Podkreślenia również wymaga, że w razie wzajemnych naruszeń dóbr osobistych nie znoszą się wzajemnie przysługujące stronom roszczenia (II CR 103/70; I PK 35/18).

Katalog środków ochrony dobra osobistego

Ustawodawca w art. 24 Kodeksu cywilnego wskazał wiele środków przysługujących podmiotowi, którego dobro osobiste zostało naruszone (albo zostało zagrożone naruszeniem). Wśród wymienionych w przywołanym przepisie środków znalazły się: roszczenie o zaniechanie naruszenia dobra osobistego, roszczenie o usunięcie skutków naruszenia (na przykład przez złożenie odpowiedniego oświadczenia - przeprosin, sprostowania), roszczenie o zapłatę odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny oraz roszczenie o pieniężne zadośćuczynienie. Literatura i orzecznictwo uzupełniają ten katalog o roszczenie (procesowe) o ustalenie przez sąd, że doszło do naruszenia dobra osobistego (Pazdan 2018, s. 148; Machnikowski 2019, s. 61; zob. także: III CZP 118/95).

W odniesieniu do osób prawnych (i innych jednostek organizacyjnych) szczególnie interesującym zagadnieniem jest dopuszczalność zasądzenia zadośćuczynienia w związku z naruszeniem dobra osobistego takiego

podmiotu. Zadośćuczynienie dość powszechnie wiązane jest w cywilistyce z kompensacją krzywdy rozumianej jako doznane cierpienia fizyczne i ujemne przeżycia psychiczne (II CK 531/03; V CSK 245/07; IV CSK 386/18; III CSK 149/18). Osoby prawne zaś ze swojej natury nie są zdolne do odbierania wrażeń właściwych dla osób fizycznych, na przykład silnego odczuwania cierpienia czy krzywdy (I CSK 294/18). Nie można przy tym utożsamiać odczuć pracowników, członków organów czy właścicieli ekonomicznych osoby prawnej z poczuciem krzywdy samej osoby prawnej (I ACa 444/14; V ACa 29/20).

Trafnie jednak zwraca uwagę Radosław Strugała, że pojęcie krzywdy należy rozumieć szerzej, obejmując jego zakresem nie tylko następstwa w postaci negatywnych odczuć pokrzywdzonego spowodowanych naruszeniem jego dobra osobistego (jak ból czy cierpienie psychiczne), ale także sam fakt naruszenia niektórych podstawowych dóbr osobistych (Strugała 2019, s. 239). W związku z tym zaaprobować należy pogląd dopuszczający przyznanie osobie prawnej (lub innej jednostce organizacyjnej) pieniężnego zadośćuczynienia za naruszenie dobra osobistego (Safjan 1997, s. 14; Olejniczak 2014, s. 587; Sekuła-Lelono 2018, s. 64-66). Trzeba jednak pamiętać, że z uwagi na brzmienie art. 24 §1 zd. 3 Kodeksu cywilnego - odsyłającego w zakresie reguł przyznawania zadośćuczynienia do unormowań zawartych w przepisach Kodeksu cywilnego - naruszenie dobra osobistego, aby uzasadniało zasądzenie zadośćuczynienia, będzie musiało mieć, co do zasady, zawiniony charakter (I CSK 419/15; I ACa 1331/05).

Organizacje pozarządowe, prowadząc działalność, narażone są na krytykę ze strony osób trzecich. Niekiedy krytyka ta może być nieuzasadniona i powodować spadek zaufania (naruszać reputację) danej organizacji, istotnie przekładając się na możliwość prawidłowego funkcjonowania, szczególnie realizowania zadań, dla których została powołana. Co do zasady krytyka działalności danego podmiotu jest dopuszczalna w związku z obowiązującą w polskim systemie prawnym wolnością wypowiedzi. Wolność ta nie ma jednak charakteru absolutnego i podlega pewnym ograniczeniom. Niedopuszczalne jest bowiem formułowanie nieprawdziwych zarzutów czy opinii przekraczających ramy konstruktywnej krytyki. Jak ustalono, dobro osobiste w postaci dobrego imienia przysługuje również organizacjom pozarządowym, które są kwalifikowane jako podmioty stosunku cywilnoprawnego. Tym samym renoma takich organizacji podlega ochronie przewidzianej przez prawo cywilne. Przeprowadzona analiza doprowadziła również do wniosku, że niekiedy do naruszenia dobrego imienia organizacji

pozarządowej dojdzie, gdy adresatem krytyki będą osoby reprezentujące daną jednostkę organizacyjną. W związku z naruszeniem dobra osobistego organizacji pozarządowej przysługują: roszczenie o ustalenie, że doszło do naruszenia dobra osobistego, roszczenie o zaniechanie naruszenia dobra osobistego, roszczenie o usunięcie skutków naruszenia, roszczenie o zapłatę odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny, a także roszczenie o zadośćuczynienie.

BIBLIOGRAFIA

- Doliwa, Adam. 2020. Dobra osobiste i inne dobra niematerialne jednostek samorządu terytorialnego. *Gdańskie Studia Prawnicze*, 1.
- Gniewek, Edward. 2019 [w:] Edward Gniewek, Piotr Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Grzybowski, Stefan. 1985 [w:] Stefan Grzybowski (red.), *System prawa cywilnego*, t. 1. Wrocław: Ossolineum.
- Kelsen, Hans. 1945. *General Theory of Law and State*. Cambridge: Harvard University Press.
- Klein, Alfred. 1969. Zdolność prawna, zdolność do czynności prawnych i inne zdolności a klasyfikacja zdarzeń prawnych. *Studia Cywilistyczne*, 13/14.
- Kubiak-Cyruł, Agnieszka. 2015. Dobra osobiste w projekcie kodeksu cywilnego, [w:] Piotr Stec, Mariusz Załucki (red.), *50 lat Kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Machnikowski, Piotr. 2019 [w:] Edward Gniewek, Piotr Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Marcisz, Ewa. 2011. Dobra osobiste osób prawnych - uwagi na temat wykładni art. 43 Kc. *Monitor Prawniczy*, 13.
- Nowacki, Józef. 1964. Odpowiednie stosowanie przepisów prawa. *Państwo i Prawo*, 3.
- Nowacki, Józef. 1966. *Analogia legis*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Olejniczak, Adam. 2014 [w:] Andrzej Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3: *Zobowiązania. Część ogólna*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Opalska, Dominika. 2012. Problematyka dóbr osobistych w spółkach kapitałowych - zagadnienia wybrane. *Studia Prawa Prywatnego*, 3.
- Pazdan, Maksymilian. 2012 [w:] Marek Safjan (red.), *System prawa prywatnego*, t. 1: *Prawo cywilne - część ogólna*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Pazdan, Maksymilian. 2018 [w:] Krzysztof Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz. Art. 1-449°*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Radwański, Zbigniew, Olejniczak, Adam. 2019. *Prawo cywilne - część ogólna*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Radwański, Zbigniew, Zieliński, Adam. 2012 [w:] Marek Safjan (red.), *System prawa prywatnego*, t. 1: *Prawo cywilne - część ogólna*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Safjan, Marek. 1997. Ochrona majątkowa dóbr osobistych po zmianie przepisów Kodeksu cywilnego. *Przeгляд Prawa Handlowego*, 1.
- Sekula-Lelono, Małgorzata. 2018. Dochodzenie roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne za naruszenie dóbr osobistych osób prawnych przez następców prawnych osoby prawnej. *Glosa*, 4.
- Sobolewski, Przemysław. 2017 [w:] Konrad Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna. Przepisy wprowadzające Kc. Prawo o notariacie (art. 79-95 i 96-99)*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Strugała, Radosław. 2019. *Dobra i interesy chronione w strukturze czynu niedozwolonego*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Szczepaniak, Rafał. 2018 [w:] Maciej Gutowski (red.), *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz do art. 1-352*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Szpunar, Adam. 1979. Ochrona czci w prawie cywilnym. *Studia Iuridica Silesiana*, 5.

AKTY PRAWNE I DOKUMENTY

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku - Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1327, z późn. zm.).

ORZECZENIA TRYBUNAŁÓW MIĘDZYNARODOWYCH

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 11 stycznia 2022 roku, 78873/13, Freitas Rangel versus Portugalia, LEX nr 3285012.

ORZECZNICTWO SĄDU NAJWYŻSZEGO

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 2021 roku, sygn. akt II CSK 555/20, LEX nr 3372550.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2006 roku, sygn. akt III CZP 122/05, OSNC 2006, nr 12, poz. 200.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 września 1995 roku, sygn. akt III CZP 118/95, OSNC 1996, nr 1, poz. 7.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 kwietnia 1970 roku, sygn. akt II CR 103/70, OSPiKA 1971, nr 4, poz. 83.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 1986 roku, sygn. akt II CR 295/86, OSNC 1988, nr 2-3, poz. 40.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 2002 roku, sygn. akt II CKN 740/00, LEX nr 1147737.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2003 roku, sygn. akt I CKN 100/01, LEX nr 83833.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 września 2004 roku, sygn. akt II CK 531/03, LEX nr 137577.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2005 roku, sygn. akt III CK 622/04, LEX nr 180853.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 2005 roku, sygn. akt V CK 314/05, LEX nr 186727.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2006 roku, sygn. akt I CSK 169/06, LEX nr 607233.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 2007 roku, sygn. akt V CSK 245/07, LEX nr 369691.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2016 roku, sygn. akt V CSK 486/15, LEX nr 2041120.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 sierpnia 2016 roku, sygn. akt I CSK 419/15, LEX nr 2087104.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2017 roku, sygn. akt I CSK 450/16, LEX nr 2375934.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2017 roku, sygn. akt V CSK 81/17, LEX nr 2440468.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2017 roku, sygn. akt IV CSK 131/17, LEX nr 2439124.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2019 roku, sygn. akt I PK 35/18, OSNP 2020, nr 3, poz. 25.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 2019 roku, sygn. akt IV CSK 370/18, LEX nr 3122454.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 września 2019 roku, sygn. akt IV CSK 297/18, LEX nr 2734448.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 października 2019 roku, sygn. akt I CSK 294/18, LEX nr 3275562.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2019 roku, sygn. akt IV CSK 386/18, LEX nr 2786140.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 2020 roku, sygn. akt III CSK 149/18, LEX nr 3105671.

ORZECZNICTWO SĄDÓW POWSZECHNYCH

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 5 października 2017 roku, sygn. akt I ACA 948/16, LEX nr 2486512.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 21 czerwca 2019 roku, sygn. akt V ACA 196/19, LEX nr 3145195.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 26 listopada 2019 roku, sygn. akt V ACA 434/19, LEX nr 2940099.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 października 2011 roku, sygn. akt I ACA 677/11, LEX nr 1129811.

- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 10 października 2013 roku, sygn. akt I ACA 891/13,
LEX nr 1480437.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 17 listopada 2016 roku, sygn. akt I ACA 835/16,
LEX nr 2233055.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 25 maja 2006 roku, sygn. akt I ACA 1331/05,
LEX nr 278397.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 30 marca 2011 roku, sygn. akt I ACA 204/11,
LEX nr 898639.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 10 lipca 2014 roku, sygn. akt I ACA 444/14,
LEX nr 1496033.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 5 maja 2008 roku, sygn. akt I ACA 930/08,
LEX nr 1641189.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 7 lipca 2015 roku, sygn. akt I ACA 1874/14,
LEX nr 1950222.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 24 maja 2018 roku, sygn. akt V ACA 256/17,
LEX nr 2519462.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 10 kwietnia 2019 roku, sygn. akt I ACA 17/18,
LEX nr 2689776.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 3 września 2020 roku, sygn. akt V ACA 29/20,
LEX nr 3069836.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 7 maja 2021 roku, sygn. akt I ACA 124/21,
LEX nr 3246469.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 22 lipca 2021 roku, sygn. akt I ACA 401/21,
LEX nr 3240353.

ORZECZNICTWO SĄDÓW ADMINISTRACYJNYCH

- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 26 stycznia 2012 roku, sygn. akt II GSK
2457/11, ONSA I WSA 2014, nr 2, poz. 33.

Niniejszy tekst jest dostępny na licencji Creative Commons - Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowa. Pełna treść licencji jest dostępna na stronie internetowej: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode.pl>.